

Kritický pohled soudce Nejvyššího soudu k monografii „Role velkých senátů v rozhodování vrcholných soudů České republiky“

FRANTIŠEK IŠTVÁNEK*

A critical reflection of a Supreme Court judge on the monography „The Role of Grand Chambers in the Decision-Making of Czech Apex Courts“

Summary: The article presents a critical comment of a long-time president of one of the Grand Chambers of the Czech Supreme Court on Ondřej Kadlec's monograph *The Role of Grand Chambers in the Decision-Making of Czech Apex Courts*. In its introduction, it appreciates the importance and quality of the monograph for its analytical and objective assessment of the Grand Chamber. Through a comparison with similar decision-making bodies of the Constitutional Court and the Supreme Administrative Court, the book offers an extraordinary opportunity for self-reflection. The author of the article then critically assesses some of the book's conclusions. It argues with the book's assertion that the Supreme Court judges do not respect the Grand Chamber's decisions. It also explains why not all Grand Chamber decisions are published in the court's official collection of judgments, and argues against the conclusion that specialized small panels avoid activation of the Grand Chamber. It then explains the role the Grand Chamber played in solving conflicts between the Supreme Court and the Constitutional Court and between the decisions of the Grand Chamber and a plenary interpretative statement. Additionally, the critical note describes the reasons why the solutions proposed by small chambers when submitting a case to the Grand Chamber are often followed by the Grand Chamber, and explains and contextualizes the book's assertion that the Grand Chamber of the Supreme Court is weak. The article concludes by expressing the hope that the monograph will contribute to the thoughtful development of the unifying activities of the Supreme Court.

Key words: *Unification of case law, Supreme Court, high courts, grand chambers*

Téma velkých senátů trestního a civilního kolegia Nejvyššího soudu bylo až do tvorby a vzniku monografie Ondřeje Kadlece opomíjené, akademicky či teoreticky nerozebírané. Jejich podíl na rozhodovací činnosti nejvyšší instance obecné justice se navenek zpravidla publicisticky projevoval nenápadnou identifikací, že konkrétní rozhodnutí bylo vydáno právě velkým senátem soudu, aniž bylo popřípadě zároveň uvedeno, o který z velkých senátů se podle kolegia jedná. Že tak bylo s rozhodnutími velkých senátů nakládáno i při práci s judikaturou, ostatně monografie výstižně popisuje.¹ Zjevnou příčinou takového nedoceňování role velkých senátů bylo, že vznikly dodatečně a mimo vůli soudcovských hegemonů, kteří jinak uplatňovali legislativní vliv a názorovou autoritu. Zhodnocení působení těchto senátů vyžadovalo hluboký ponor a odborný neosobní nadhled.

V dalším vývoji se pak toto téma samo prosazovalo takřka výlučně prostřednictvím jednotlivých rozhodování velkých senátů, často implicitně, a tudíž bez důvodů. Mimořádnou příležitost dosáhnout vskutku analytického a objektivního posouzení nabídla až monografie zasazením tématu do komparace role obdobných rozhodovacích těles u Ústavního a Nejvyššího správního soudu. Na tento nárok monografie přinejmenším ve vztahu k roli velkých senátů Nejvyššího soudu podle mého názoru více než dosáhla. Ve svých výsledcích nabízí i Nejvyššímu soudu neopakovatelnou příležitost pokročilé sebereflexe, ujasnění stavu a mnohdy i poznání stávajícího mechanismu a jeho pravidel a tím i zároveň výkladový a referenční rámec, jakož i vstupní terén pro diskurs, jak úlohu velkých senátů nadále naplňovat.

* Autor je soudcem Nejvyššího soudu a bývalým předsedou jeho občanskoprávního a obchodního kolegia. E-mail: frantisek.istvanek@nsoud.cz.

¹ KADLEC, O. *Role velkých senátů v rozhodování vrcholných soudů České republiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 81, 82.

Od čtenáře jedné z úvodních vět textu monografie hodnotící roli velkého senátu Nejvyššího soudu jako slabou² lze těžko očekávat, že jej takové hodnocení nevzruší a nevyprovokuje k oponentuře, zvláště jde-li o čtenáře, který činnost takového senátu organizačně řídí po více než 16 let, z čehož prvních takových 10 let nesl i odpovědnost za sjednocovací činnost jednoho z kolegií Nejvyššího soudu. V textu zdůrazněná redukce významu role velkého senátu na koordinaci malých senátů je zároveň ovšem ryze z hlediska jeho kompetence při výběru rozhodovaných právních otázek oprávněně a objektivně kritická. K takovému úvodnímu drtivému hodnocení proto mohou jen dodat, že komplexně zvažovaný význam velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu je v reálném fungování rozhodovací praxe zcela mimořádný a s výjimkou v textu dále uvedených excesů samotnými soudci kolegia nezpochybňovaný. Velký senát kolegia má nejen statutární respekt, o čemž mimo jiné svědčí zájem o členství v něm, ale i kvalifikovaná argumentace v odborných otázkách při jednáních kolegia, kdy je řešení právních otázek velkým senátem pokládáno za vrcholnou interpretaci výkladu práva. Není přesná ani úvodní argumentace, že je role velkého senátu omezena na úzce vymezené hmotněprávní otázky,³ velký senát v četných případech sjednocuje rozhodovací činnost malých senátů v procesněprávních postupech.

K partii vnitřní organizace soudu monografie výstižně poukazuje na rozdílný náhled soukromoprávního a trestního kolegia na potřebu publikace rozhodnutí jejich velkých senátů ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek.⁴ Navzdory snaze představitelů občanskoprávního a obchodního kolegia na automatické zařazování takových rozhodnutí ke zveřejnění se nepodařilo vnitřním předpisem (jednací řád) takovou zásadu, která by eliminovala případný, jakkoliv motivovaný většinový nesouhlas kolegia s rozhodnutím velkého senátu, prosadit, a to ani s nabídkou možnosti vyjádření odlišného názoru při takové publikaci. Skutečností je, že i ta rozhodnutí velkého senátu, jejichž zařazení do Sbírky bylo dobově kolegiem odmítnuto, se stala pilířem další judikatury malých senátů, kupř. v restituční problematice (viz rozsudek ve věci sp. zn. 31 Cdo

1222/2001, jehož závěry byly projektovány do rozsudku sp. zn. 31 Cdo 154/2006, tedy do R 41/2009) či v otázce dobromyslného nabytí věci od nevlastníka po v textu monografie podrobně popsaném vývoji kolize Nejvyššího soudu s Ústavním soudem.⁵ Jinak vyjádřeno projevení nesouhlasu s rozhodnutím velkého senátu při hlasování o publikaci takového rozhodnutí na kolegiu na autoritě a relevanci takového rozhodnutí nijak neubírá a má spíše subjektivní (pro jeho oponenty) nežli faktický význam.

Nejeví se mi přesným ani názor, že příčinou potřeby sjednocení postupu kolegií Stanoviskem pléna Plsn 1/2011 by byla též okolnost, že se v soukromoprávním kolegiu specializované senáty předkládání věcí do velkého senátu vyhýbají.⁶ Byla to spíše absence alibistických důvodů předkládání věcí do velkých senátů v praxi tohoto kolegia, jakož i výklad, že předložení věci je samo o sobě důvodem pro změnu zákonného soudce,⁷ které vedly některé soukromoprávní soudce na jednání pléna k překvapivě menšinovému (viz poměr počtu členů obou kolegií) názoru, že by velký senát měl po předložení věci vždy sám rozhodnout. Dle mé letité zkušenosti malé senáty občanskoprávního a obchodního kolegia předkládají věci do velkého senátu odpovědně a uvážlivě, po důkladné neformální přípravě. Lze-li tedy hovořit o vyhýbání se takovému postupu, je založeno leda na obavě bezdůvodnosti předložení. Tato hrana může být ovšem nežádoucím způsobem překonána. Zde lze ponechat stranou případy neuvědomělého porušení povinnosti. Takové případy se zpravidla projevují kvalifikací rozhodnutí jako významných, tudíž posléze projednávaných v evidenčním senátu a na jednání kolegia, a stávají se předmětem ostré kritiky postupu, k jehož recidivě při obdobné otázce pak již zpravidla nedochází. Text monografie posléze popisuje situaci odlišnou,⁸ vskutku založenou na osobní, judikatuře velkého senátu se vzpěčující interpretaci poměru rozhodování Ústavního a Nejvyššího soudu (senát č. 20 v době působení Vladimíra Kůrky v letech 2016–2018) při sjednocování judikatury v exekučních otázkách. I tato situace, výrazně ovlivněná vývojem někdejšího působení soudce na Ústavním soudu, byla poněkolkáté kritizována na jednáních kolegia při

² KADLEC, c. d., str. 33, 85.

³ KADLEC, c. d., str. 84.

⁴ KADLEC, c. d., str. 77.

⁵ KADLEC, c. d., str. 39.

⁶ KADLEC, c. d., s. 46.

⁷ Viz odlišné stanovisko JUDr. Zdeňka Krčmáře ke Stanovisku Plsn 1/2011, č. 1/2012 Sb. NS.

⁸ KADLEC, c. d., s. 46.

projednávání rozhodnutí, v nichž se projeví, a v současné době patří minulosti, takže je velmi problematické tvrzení monografie, že se – nadále – projevují „rebelující“ senáty Nejvyššího soudu, které mění judikaturu Nejvyššího soudu bez aktivace velkého senátu na základě normativní závaznosti nálezů Ústavního soudu.⁹

K jinak výstižné části monografie týkající se vztahu mezi Ústavním soudem a Nejvyšším soudem lze jen dodat, že to byla právě rozhodnutí velkého senátu v příkladmo uvedených věcech, která nabídla právní veřejnosti, a zejména obecné justici, jednoznačný závěr o výsledku polemiky mezi oběma soudy. Zejména v problematice dobromyslného nabytí věci od vlastníka byl cestou velkého senátu překonán rozpor v jisté době také nejednotných názorů Ústavního soudu a specializovaného senátu Nejvyššího soudu, byť se tak stalo oklikou a po vyčerpání možností oponentury ze strany Nejvyššího soudu napodruhé. Zatímne však šlo o poslední přímý střet rozporů, když textem zmiňovaný případ problematiky tzv. souběhu funkcí byl spíše vyvolán výzvou Ústavního soudu k tomu, aby Nejvyšší soud splnil svoji sjednocovací funkci na poli judikatury. K obdobné legitimní výzvě aktuálně velký senát přikročil v rozsudku ze dne 9. 12. 2020, sp. zn. 30 Cdo 1621/2020, když na podkladě nálezů Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 2315/15, kriticky uspořádal v otázkách náhrady újmy na zdraví vzniklé v důsledku stavu chodníku svoji judikaturu a rezignoval na své někdejší východiskové rozhodnutí (R 140/2011); pokusil se ovšem ustát jinou svou dosavadní judikaturu bez vyjádření přímé polemiky s některými názory vyjádřenými v nálezů Ústavního soudu. Jiný příklad jiného vyjádření respektu velkého senátu k nálezové judikatuře Ústavního soudu představuje rozsudek velkého senátu rovněž z 9. 12. 2020, sp. zn. 30 Cdo 2402/2020, kdy velký senát v době projednávání otázky, zda je nutné pro náhradu nemajetkové újmy za nepřiměřeně dlouze vedené správní řízení vést též řízení před soudem, využil vydání nálezů Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. II. ÚS 570/20, a jeho závěry v ideovém nesouladu s původním konceptem do svého rozsudku zapracoval a předešel tak novému rozporu a potřebě svého dalšího rozhodování. Jde tu o zjevný náznak toho, že velkého senátu Nejvyššího

soudu jsou cizí situace, které by nahrávaly zpochybnování legitimacy soudní moci. Ostatně již při zakládání pořádku – slovy monografie „aktivace velkého senátu po zásahu nadřazeného soudu“¹⁰ – prostřednictvím rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2805/2011 (R 121/2012) mu šlo především o to, aby se obecné justici v případě judikatorní kolize dostalo zřetelné informace, z jaké judikatury má vycházet.

Neodpovídá skutečnosti názor monografie, že i po vydání stanoviska sp. zn. Pls 1/2011 (R 1/2012) zůstala při starém praxe, dle níž soukromoprávní velký senát ve věci sám rozhodne, ač nejsou splněny podmínky pro předložení věci malým senátem.¹¹ Uvedení případu věci sp. zn. 31 Cdo 3617/2012 (poznámka č. 215) je v této souvislosti nešťastné již proto, že v dané věci byl postup malého senátu legitimní – hodlal se odchýlit od jiného rozhodnutí jiného malého senátu v otázce povahy lhůty k zaplacení soudního poplatku, ale velký senát jeho právní názor nepřijal a ve věci rozhodl obdobně jako dříve jiný malý senát. Poznámku zaslouží fakt, že toto jeho rozhodnutí bylo Ústavním soudem z důvodu jiného názoru posléze zrušeno. K popisu procesu projednávání věcí ve velkém senátu dlužno též doplnit, že oproti stavu popisovanému v textu monografie jsou i usnesení malého senátu soukromoprávního kolegia o postoupení věci velkém senátu zveřejňována na úřední desce soudu.

Ohledně výjimky z povinnosti předložit věc malým senátem do velkého senátu založené na řešení procesněprávní otázky nebyl v občanskoprávním a obchodním kolegiu nikdy významně zastáván názor, že takovou výjimku představují exekuční věci, které byly spíše chápány jako rozhodnutí ve věci samé.

Za velice polemickou pokládám úvahu vyjádřenou v textu monografie,¹² dle níž jsou tříčlenné senáty ochotny do velkého senátu dávat převážně takové věci, ve kterých je vysoká pravděpodobnost, že jejich názor převáží, ostatně ani monografie se k takové pojmově nepřijatelné myšlence nepřiklání, ale staví na tom, že vzhledem k tomu, že názor malého senátu podstatně ovlivňuje, jak velký senát věc rozhodne, tedy fakticky rozhodují tříčlenné senáty. O tak jednoduchý mechanismus se ovšem nejedná, snad mělo být spíše vyjádřeno, co bylo uvedeno v jiných souvislostech, že se totiž obvykle revizní zájem malého senátu vzhledem k zásadě specializace

⁹ KADLEC, c. d., str. 55.

¹⁰ KADLEC, c. d., str. 52 a násl.

¹¹ KADLEC, c. d., str. 46.

¹² KADLEC, c. d., str. 61.

v rozvrhu práce Nejvyššího soudu z pochopitelných důvodů prosadí – ony samy znají a identifikují důvod revize a jsou dostatečně vybaveny k přesvědčení většiny členů velkého senátu. Ani to není ovšem děj vždy nutně pravidelný, v některých případech malé senáty takto přenášejí do velkého senátu rozpor svých vlastních členů, v jiných případech výsledné řešení dozná oproti předkládajícímu konceptu zásadních změn i při zachování sledovaného výrokového výsledku.

Psychologické aspekty problému skrytého nepředkládání věcí do velkého senátu nemají systémovou povahu, mohl bych zde leda vyjádřit vlastní zážitky při zvažování, zda věc v případě možného odklonu či spíše zpřesnění judikatury do velkého senátu předložit, jsem ovšem ovlivněn reziduem odpovědnosti za sjednocování judikatury z doby více než desetiletého výkonu funkce předsedy kolegia. Přesto si dovolím tvrdit, že motivace k takovému vyhnutí se zákonnému požadavku těch, co „nechtějí jít s kůží na trh“,¹³ či případně „zametat věci pod koberec a řešit to ve skleníku“, žádnému soudci Nejvyššího soudu nesluší a nedokáží si ji spojit se žádným aktuálním soudcem. Tím získání takových informací nepochybně, jen naznačuji, že znám své kolegy jako sebevědomé a osvědčené osobnosti. Posoudit zásadní povahu procesněprávních otázek je však vskutku složité a obtížně dosažitelné. Naproti tomu se nedomnívám, že by u soudu chyběl jednotný výklad splnění podmínek předložit věc, ostatně každé předložení věci jej v předkládaném konceptu, dříve v předkládacím dopise a nyní v předkládacím usnesení, naznačuje způsobem, který je soudcům – členům velkého senátu, byť někdy i implicitně, srozumitelný; argument nepřezkoumatelnosti či nedostatečného důvodu v praxi velkého senátu netřeba užívat.

K tvorbě rozhodnutí od vzniku konceptu, který je sám vyjádřením důvodu předložení věci velkému senátu, lze snad jen připomenout, že mi není známa situace, že by se velký senát obracel na autora konceptu (ve velkém senátu ne nutně přítomného) s dotazem, zda s úpravou souhlasí,¹⁴ a zastávám tvrzení, že takový důvod odročení projednávání věci za posledních 16 let nenastal, čímž nevylučuji mezitímní konzultace členů předkládajícího senátu, byl-li zde jiný důvod odročení hlasování o návrzích rozhodnutí.

Jak naznačeno v úvodu, hodnocení role velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia v monografii pokládám za odůvodněně kritické, po seznámením se s prací jsem ji autorovi označil za velezáslužnou, na čemž nic nemění ani tato oponentura po jejím několikerém přečtení příslušných částí. Závěrem proto jen vyjadřuji, že podjatě pokládám monografií konstatovanou slabou roli uvedeného velkého senátu za negativně ovlivněnou nedocenením základního organizačního principu rozdělování tisíců případů v kolegiu podle specializace – relativně nízký počet předkládaných věcí je totiž vyjádřením toho, že je nízký poměr rozporné judikatury k ustálené a že je vnímáno, že je nežádoucí, aby byly judikatura měněna z důvodu personálních změn, a ty masivně v současnosti probíhají. Je také nedoceňován kontrolní mechanismus vnitřní – veřejnosti nepřístupné – odborné diskuse v kolegiu, kde zaznívají kritické ohlasy excesů i odchylování se od obecně uznávaných pravidel výkladu a kde se projevují upozornění a výzvy k nápravě nesprávností. Na okraj poznamenávám, že proces tvorby a dosažení rozhodnutí, a vůbec plnění zákonné role v tak organizačně komplikovaném tělese, jakým je občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu, podléhá nepochybně roli zastávané hodnotitelem. Platí to zajisté i pro mě, platí to však i pro případ hodnocení provedeného asistentem, jehož zkušenosti končí odevzdáním konceptu rozhodnutí soudci, na složitosti rozhodovacího procesu se však nepodílí... A v tomto směru jako by se místy asistentům při opatrování informací pro potřeby monografie sluchu v nepřiměřené míře dostalo.

Mé osobní, autorem monografie vyžádané, a potud vynucené připomínky nemají a nechtějí mít za cíl jakkoliv problematizovat význam díla, po jehož zveřejnění osobně doufám, že velké senáty Nejvyššího soudu již nebudou opomíjenými a nenápadnými rozhodovacími tělesy, jež v případě civilního kolegia představují to nejpočetnější v celém systému české justice (a to hrozí další rozšiřování počtu jeho členů). Dovolím si vyjádřit, že bez připomínkované monografie by nebylo naděje na posílení role takových senátů, a tudíž ani předpokladu akceptovaného a promyšleného rozvoje sjednocovací činnosti Nejvyššího soudu.

¹³ KADLEC, c. d., str. 66.

¹⁴ KADLEC, c. d., str. 61.